

ผลการประเมินโครงการเกษตรพื้นบ้านเมืองเถิน

การประเมินผลโครงการเกษตรพื้นบ้านเมืองเถินเกือบทุกกิจกรรมของการพัฒนาพบว่าข้อมูลของโครงการฯ มีความไม่สมบูรณ์ในการจัดเก็บข้อมูลอยู่มาก ซึ่งทำให้การประเมินผลครั้งนี้มีข้อจำกัดในด้านการเปรียบเทียบผลงานหรือกิจกรรมที่ได้ดำเนินการในหมู่บ้านกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนของโครงการ/กิจกรรม ดังนั้น ในการประเมินผลจึงใช้ข้อมูลและสถิติที่มีอยู่ในปัจจุบันของโครงการฯ (ปี 2534) และข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เท่าที่จะค้นหาได้ในหมู่บ้านมาเป็นฐานข้อมูลของการประเมินผลเพื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมการพัฒนาที่ได้ดำเนินการจริงในหมู่บ้านเป็นหลัก

3.1 วัตถุประสงค์การประเมินผลและเกณฑ์ในการประเมิน

การประเมินผลครั้งนี้ทางคณะผู้ประเมินผลได้ร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ในการประเมินผลกับผู้จัดการโครงการและผู้ประสานงานโครงการ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อติดตามและประเมินผลกระบวนของกิจกรรมที่มีต่อประชาชนในหมู่บ้านของโครงการฯ
2. เพื่อพิจารณาถึงความสำเร็จและปัญหาของกิจกรรมการพัฒนาของโครงการฯ
3. เพื่อศึกษาและหาวิธีการที่เหมาะสมในการดำเนินงานของกิจกรรมพัฒนาของโครงการฯ ให้มีการดำเนินงานต่อไปอย่างต่อเนื่องก่อนสิ้นสุดโครงการฯ

สำหรับเกณฑ์ (Criteria) ในการประเมินผลของโครงการนั้น เนื่องจากโครงการฯ ไม่ได้มีวิธีการวางแผนโครงการที่เรียกว่า "แบบเหตุผลสัมพันธ์" (Logical Framework Planning) อันจะเป็นการช่วยให้การประเมินผลมีระบบมากขึ้นหรือวิธีการวางแผนโครงการฯ ในลักษณะอื่น (ที่นิยมกัน) แต่โครงการเกษตรพื้นบ้านเมืองเถินได้เขียนโครงการเรียงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ผู้รับประโยชน์ของกิจกรรมที่ต้องการจะดำเนินงานและวิธีการดำเนินงาน โดยได้เขียนแผนดำเนินงานไว้เป็นอย่างดี

ดังนั้น คณะผู้ประเมินผลจึงต้องกำหนดเกณฑ์ (Criteria) เพื่อการประเมินผลนั้น โดยใช้อัตราและสถิติของโครงการฯ เป็นพื้นฐานดังนี้

1. การวัดผลกระทบของกิจกรรมที่มีต่อประชาชนในหมู่บ้าน

พิจารณาจาก

โครงการฯ ได้ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาได้สำเร็จและประชาชนในหมู่บ้านได้รับประโยชน์ ซึ่งผลของกิจกรรมนั้น ได้มีความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2. การวัดผลสำเร็จของกิจกรรมการพัฒนา

พิจารณาจาก ในหลาย ๆ กรณี ดังนี้

- (1) โครงการฯ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาอย่างไร? และกิจกรรมที่ดำเนินการนั้นได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่?
- (2) กิจกรรมดังกล่าวมีอัตราการเพิ่มขึ้นของสมาชิกในแต่ละปีที่เข้าร่วมโครงการฯ หรือไม่?
- (3) มีถาวรวัตถุที่โครงการฯ ได้เข้าดำเนินการในหมู่บ้านหรือไม่? และถาวรวัตถุนี้ยังคงสภาพมีอยู่ และคงให้ประโยชน์กับประชาชนในปัจจุบันหรือไม่?

3. การมีวิจารณ์ถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดในแต่ละกิจกรรมการพัฒนานี้จะพิจารณาจากความเห็นของเกษตรกรที่ได้รับจากการทำกลุ่มสนทนา (Group Interview) ในแต่ละหมู่บ้านเป็นหลัก

3.2 ภาพรวมทางประชากร อาชีพ และการถือครองที่ดิน

เพื่อให้เห็นภาพรวมของข้อมูลพื้นฐานบางประการที่มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับกิจกรรมการพัฒนา การประเมินผลครั้งนี้ ได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน (Baseline) เดิมของโครงการฯ เมื่อปี 2532 แต่ไม่สามารถศึกษาเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงทางประชากร อาชีพ และการถือครองที่ดินในปัจจุบันที่กำลังดำเนินการประเมินผลได้ ทั้งนี้เพราะ ไม่มีการบันทึกข้อมูลในด้านดังกล่าวจากโครงการฯ (ปี 2534)

- ประชากร

ข้อมูลพื้นฐานในแผนภูมิที่ 1 เป็นการแสดงข้อมูลประชากรใน 7 หมู่บ้าน คือ บ้านแม่แก่ง บ้านแม่เต็น บ้านแม่เตี้ยะโน บ้านทุ่งเจริญ (สบเต็น) บ้านแม่เตี้ยะนอก บ้านดงชัย และบ้านนาบ้านไร่ พบว่าจำนวนประชากรรวมทั้งหมดจะปรากฏในจำนวนที่สูงที่สุดที่บ้านนาบ้านไร่ คือ 1,499 คน รองลงมาคือ บ้านแม่เต็น 887 คน บ้านทุ่งเจริญ 680 คน บ้านแม่แก่ง 658 คน บ้านดงชัย 517 คน บ้านนาบ้านไร่ 509 คน บ้านแม่เตี้ยะโน 314 คน และบ้านแม่เตี้ยะนอก 238 คน ตามลำดับ

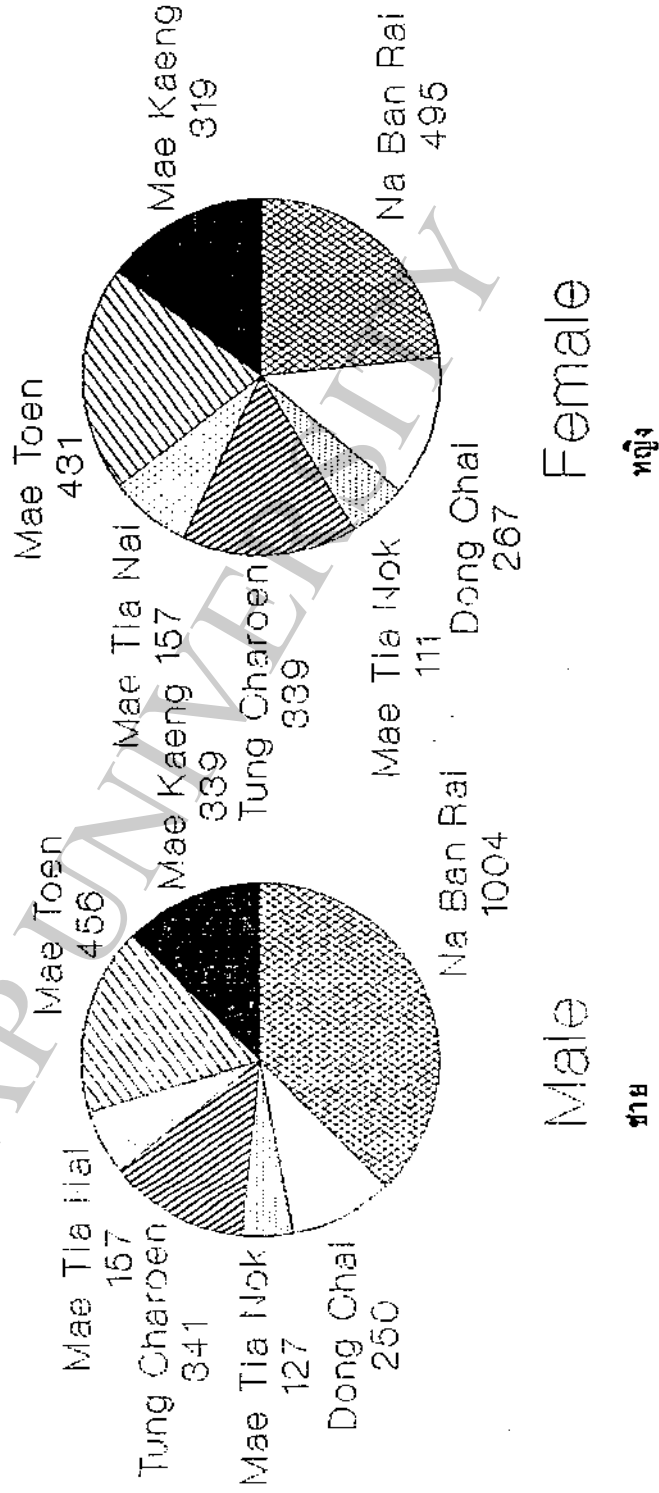
อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาต่อจำนวนประชากรจำแนกตามเพศชายและหญิงแล้วพบว่า สัดส่วนของประชากรเพศชายจะปรากฏที่บ้านนาบ้านไร่สูงที่สุดคือจำนวน 1,004 คน ในขณะที่บ้านแม่เตี้ยะนอกมีสัดส่วนของประชากรเพศชายเพียง 127 คนเท่านั้น ส่วนประชากรเพศหญิงนั้น บ้านนาบ้านไร่ยังคงมีสัดส่วนสูงที่สุดคือ จำนวน 495 คน และบ้านแม่เตี้ยะนอกยังคงมีสัดส่วนของประชากรเพศหญิงน้อยที่สุดเพียง 111 คน

สัดส่วนของประชากรเพศชายและเพศหญิงดังกล่าวเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกับการเตรียมโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ในอนาคต เช่น โครงการพัฒนาการเกษตร หรือโครงการนิตถกรรมที่เยี่ยม เป็นต้น ซึ่งน่าจะได้มีการจัดเตรียมไว้สำหรับโครงการ/กิจกรรมใหม่ที่จะเข้าไปดำเนินการในหมู่บ้านต่างๆ โดยพิจารณาสัดส่วนของประชากรเป็นสำคัญ

Population in Project Area

1989

Unit: Persons

- อาชีพ

การศึกษาอาชีพของประชากรในหมู่บ้านต่างๆ ของโครงการฯ พบว่าประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำนา และรับจ้าง สัดส่วนดังกล่าวปรากฏที่บ้านนาบ้านไร่ สูงที่สุดคือ 198 ครัวเรือน รองลงมาคือบ้านทุ่งเจริญ 113 ครัวเรือน บ้านดงชัย 106 ครัวเรือน บ้านแม่แก่ง 99 ครัวเรือน บ้านแม่เติน 80 ครัวเรือน บ้านแม่เตี๊ยะใน 61 ครัวเรือน และบ้านแม่เตี๊ยะนอก 35 ครัวเรือนตามลำดับ

ส่วนอาชีพทำไร่-ทำนา อย่างเดียวกัน บ้านแม่เตินมีสัดส่วนสูงที่สุดคือ 70 ครัวเรือน ในขณะที่บ้านนาบ้านไร่ และบ้านแม่เตี๊ยะในมีสัดส่วนต่ำสุดคือ 2 ครัวเรือนสำหรับอาชีพทำไร่-ทำนา รับจ้าง และค้าขายนั้น บ้านทุ่งเจริญจะมีสัดส่วนสูงกว่าทุกหมู่บ้านคือ 11 ครัวเรือน จากข้อมูลอาชีพของประชากรในหมู่บ้านต่างๆ ของโครงการฯ ตามแผนภูมิที่ 2 พอจะกล่าวได้ว่ากิจกรรมของโครงการฯ ที่ได้ดำเนินไปนั้นมีความสอดคล้องกับสภาพอาชีพของประชาชนเป็นอย่างดี

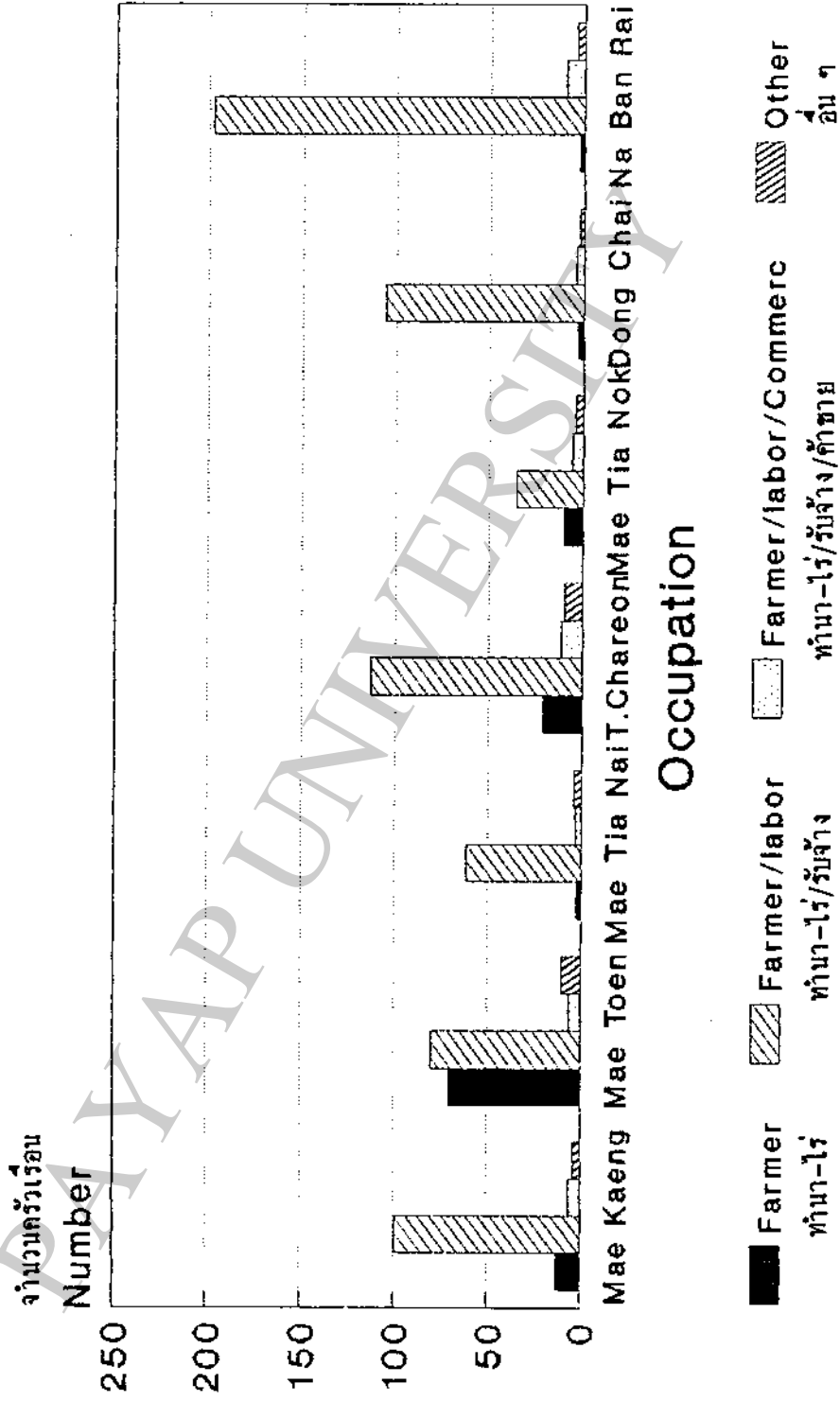
- การถือครองที่ดิน

ข้อมูลจากแผนภูมิที่ 3 ชี้ให้เห็นว่าบ้านนาบ้านไร่ เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่รวมมากที่สุดคือมีถึง 1,951 ไร่ รองลงมาคือบ้านทุ่งเจริญ 1,258 ไร่ ต่อมาคือบ้านดงชัย 699 ไร่ บ้านแม่เติน 697 ไร่ บ้านแม่เตี๊ยะนอก 562 ไร่ บ้านแม่แก่ง 489 ไร่ และบ้านแม่เตี๊ยะใน 405 ไร่ ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาจำนวนการถือครองที่ดินจำแนกตามที่บ้าน ที่นา ที่สวน ที่ไร่ ที่ว่างเปล่าตามแผนภูมิที่ 4 แล้วเห็นได้ว่า จำนวนของที่ดินที่บ้านนาบ้านไร่มีจำนวนสูงสุดคือ 132.75 ไร่ และบ้านแม่เตี๊ยะนอกมีจำนวนน้อยที่สุดคือ 25 ไร่ ส่วนสัดส่วนของที่ดินที่บ้านนาบ้านไร่ยังคงเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนของที่ดินสูงกว่าหมู่บ้านอื่นๆ คือ 1,265 ไร่ และบ้านแม่เตี๊ยะในมีจำนวนที่สวนมากที่สุดถึง 306 ไร่ รองลงมาคือบ้านทุ่งเจริญ 228.5 ไร่ และที่น้อยที่สุดคือบ้านแม่เตี๊ยะนอก 17.2 ไร่ เมื่อพิจารณาต่อไปถึงที่ไร่พบว่าบ้านทุ่งเจริญมีที่ไร่มากที่สุดคือ 297 ไร่ และที่น้อยที่สุดคือบ้านดงชัย 12.15 ไร่ ส่วนที่ว่างเปล่านี้ บ้านทุ่งเจริญยังคงเป็นหมู่บ้านที่มีที่ว่างเปล่ากว่าหมู่บ้านอื่นๆ คือมี 285 ไร่ จากข้อมูลการถือครองที่ดินดังกล่าวจะชี้ให้เห็นถึงพื้นฐานของทรัพยากรทางการเกษตรของหมู่บ้านได้ว่ากิจกรรมที่โครงการฯ จะเริ่มดำเนินกิจกรรมใหม่ ตามหมู่บ้านต่างๆ นั้น น่าจะได้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวเป็นพื้นฐานของการดำเนินงาน ประกอบกับการสำรวจความต้องการของประชาชน

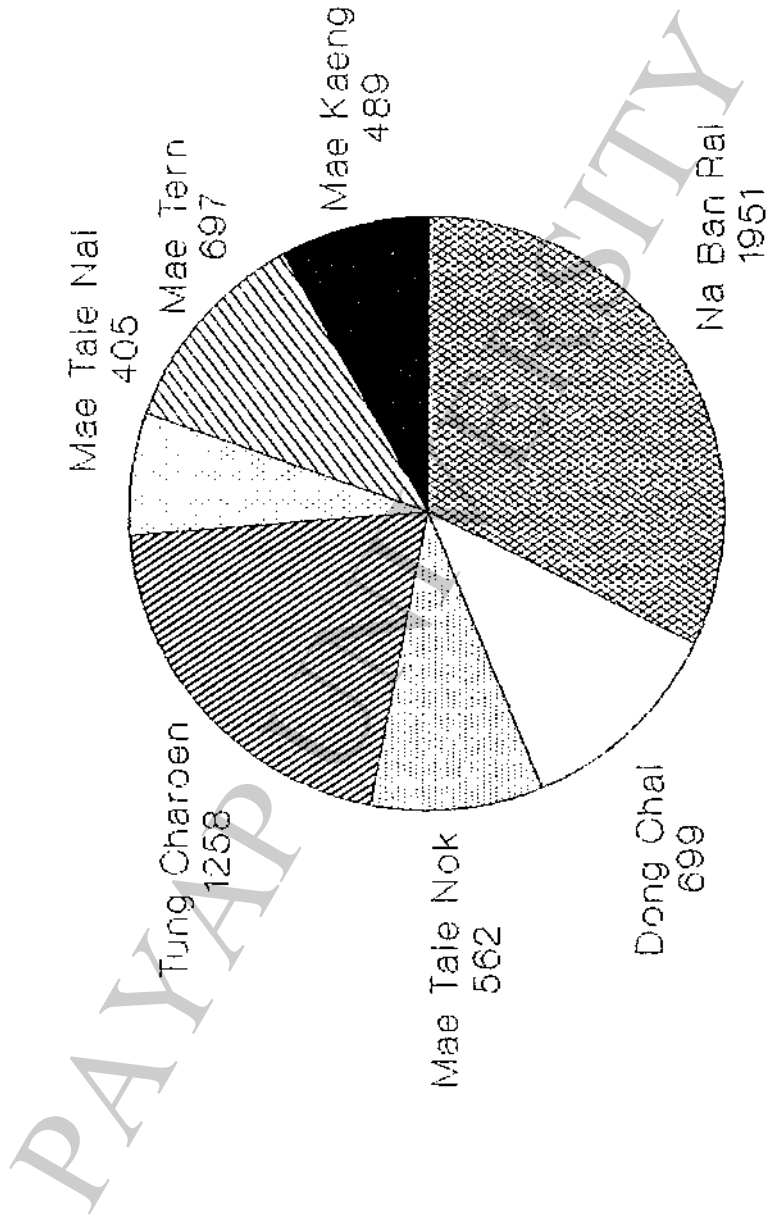
Occupation in Project Area 1989

Unit: Households

Source: Moung Thern Indigenous Project

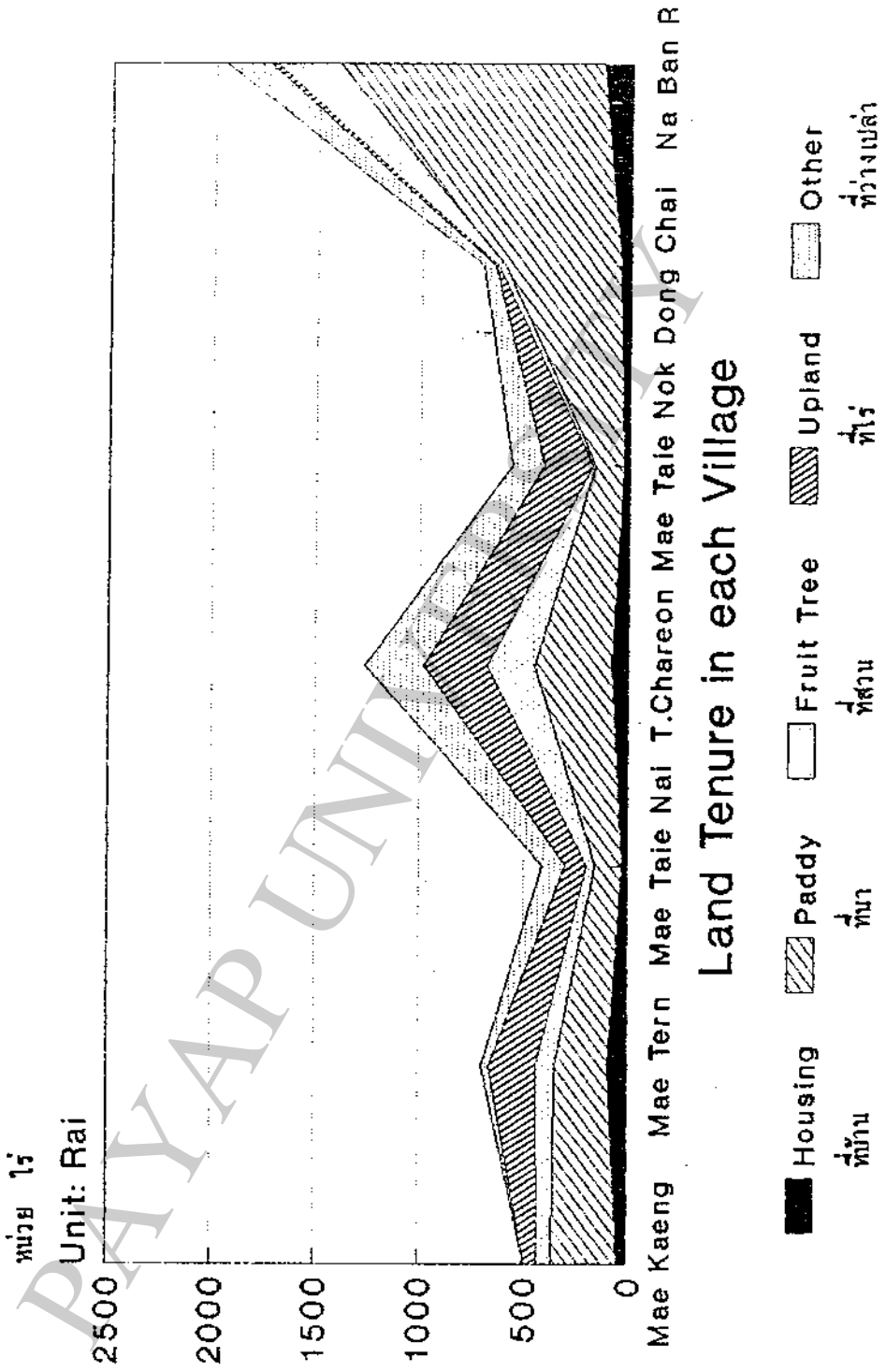
Total Land Holdings 1989

Unit: Rai

Source: Moug Thern Indigenous Project

Land Tenure in Project Area 1989

Source: Moug Thern Indigenous Project

3.3 การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก

กิจกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กของ โครงการฯ ได้เน้นการเจาะน้ำบาดาล และการปรับปรุงเหมืองฝายเป็นหลัก กิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์คือ

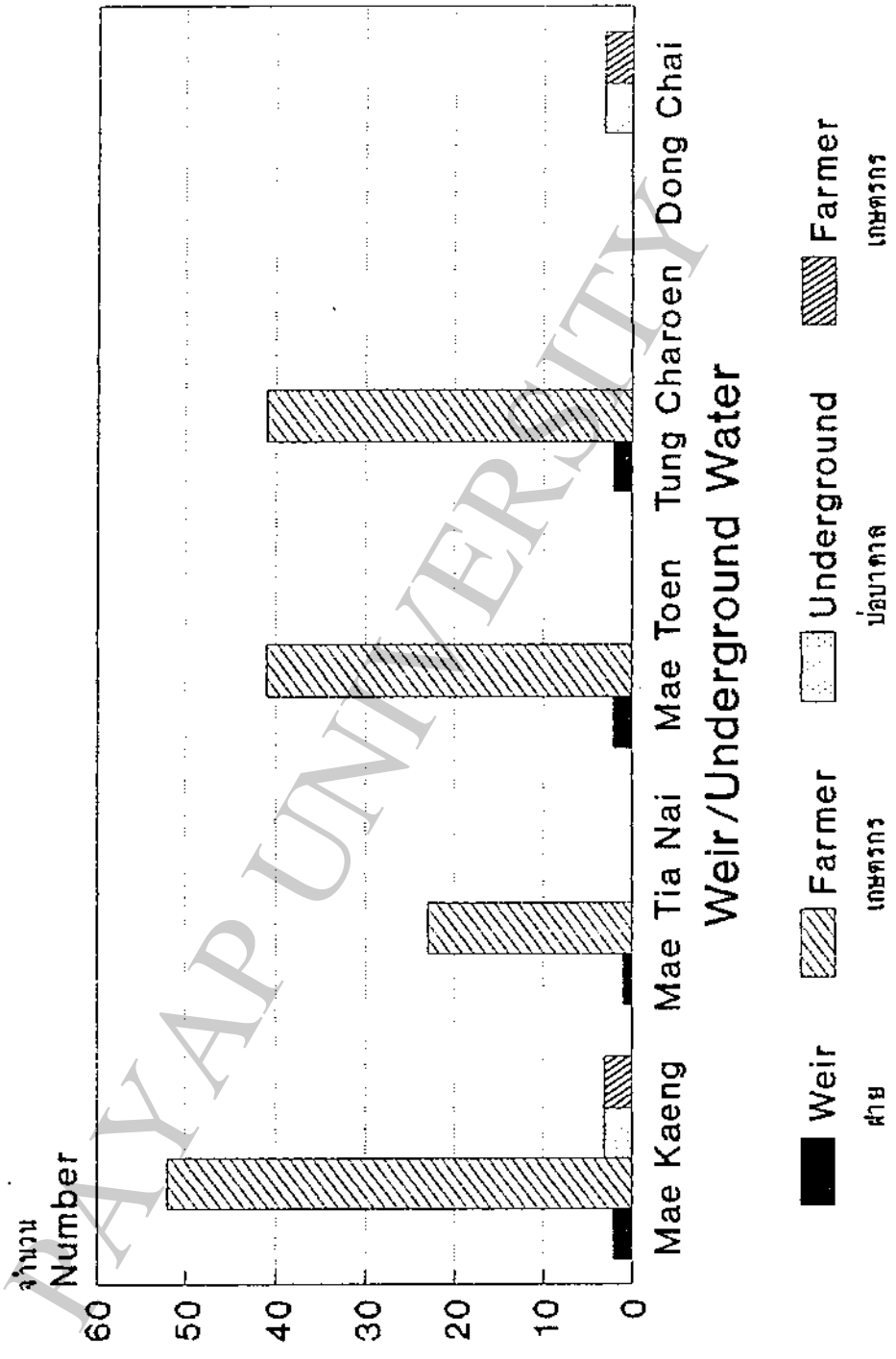
- กิจกรรมการเจาะน้ำบาดาล กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้ในการเกษตรในที่ดินของตนเอง และเพื่อถ่ายทอดเทคนิคการสูบน้ำ และการจัดการน้ำให้เกษตรกร
- กิจกรรมการปรับปรุงเหมืองฝาย กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการท่อน้ำเข้าพื้นที่นา และเสริมการรวมกลุ่มในการจัดการแหล่งน้ำ

ข้อมูลการพัฒนาแหล่งน้ำในแผนภูมิที่ 5,6 แสดงให้เห็นถึงสัดส่วนของประโยชน์ที่ประชาชนในหมู่บ้านได้รับ โดยตรงจากกิจกรรมการพัฒนาดังกล่าว จากข้อมูลที่ได้รับจะเห็นว่าฝายน้ำล้นและกิจกรรมปรับปรุงเหมืองฝายได้ให้ประโยชน์โดยตรงกับประชาชน ในอัตราส่วนที่แตกต่างกัน โดยที่บ้านแม่แก้งจะได้รับประโยชน์มากที่สุด เมื่อพิจารณาตามจำนวนเกษตรกรต่อจำนวนฝาย บ้านทุ่งเจริญและบ้านแม่เต็น ได้รับผลประโยชน์ในสัดส่วนที่เท่ากัน และบ้านแม่เตี้ยะใบได้รับผลประโยชน์น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับ 3 หมู่บ้าน ที่มีการพัฒนาเหมืองฝาย อย่างไรก็ตามฝายและการปรับปรุงเหมืองฝาย เป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนใน 4 หมู่บ้าน และให้ประโยชน์โดยตรงต่อเกษตรกร สำหรับบ่อน้ำบาดาลนั้น เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ให้ประโยชน์ต่อเกษตรกร เป็นรายบุคคล ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงอัตราส่วนของการลงทุนต่อหน่วยที่ได้รับระหว่างการปรับปรุงเหมืองฝาย และการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลแล้ว การปรับปรุงเหมืองฝายน่าจะให้ความคุ้มค่ามากกว่า

กิจกรรมการเจาะน้ำบาดาล ได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ?

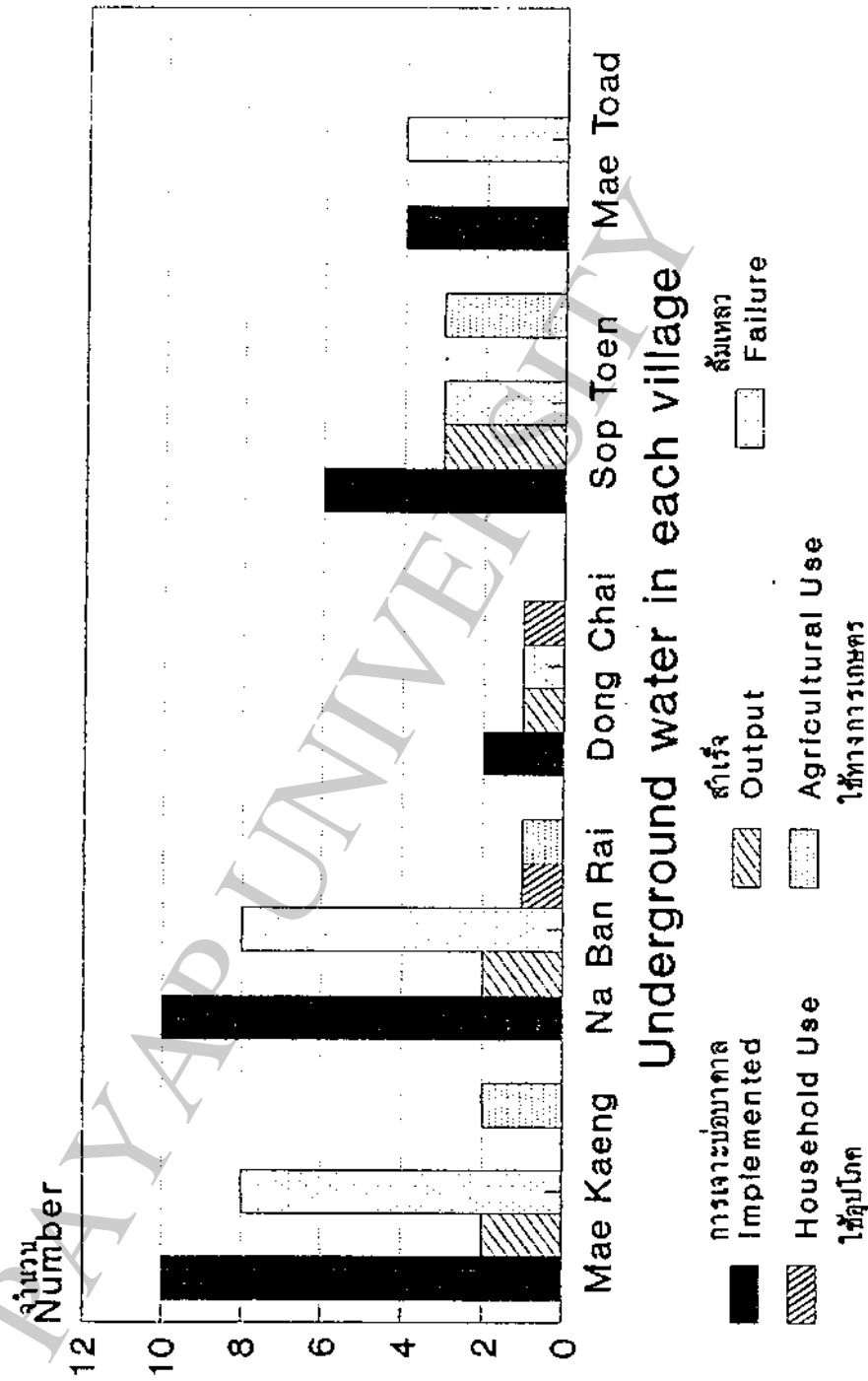
จากการประเมินผลการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลในพื้นที่โครงการพบว่า เนื่องจากพื้นที่การดำเนินงานเกือบทั้งหมดของ โครงการตั้งอยู่บนที่ดอน ที่ราบลุ่มเพื่อการเกษตรมีจำนวนน้อย นอกจากนี้เนินน้ำลำห้วยก็เป็นสายสั้นๆ เช่น ห้วยแม่เตี้ยะ ห้วยแม่ถอด ห้วยแม่เต็น ห้วยเตี้ยะ ห้วยแม่แก้ง และลำห้วยบางแห่ง มักจะขาดน้ำในฤดูแล้งซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำลายป่า

Water Resource Development Weir/Underground Water 1989-1991

Source: Moug Thern Indigenous Project

Underground Water Development 1989

ดังนั้นปัญหาหลักของการพัฒนาอีกคือการจัดหาแหล่งน้ำของการเกษตร และแหล่งน้ำใต้เพียงพอต่อการเกษตร การประเมินผลการขุดเจาะบ่อนบาดาล เมื่อกิจกรรมนี้ไม่บรรลุเป้าหมาย เมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพปัญหาทางด้านธรณีวิทยาคือลักษณะโครงสร้างทางธรณีวิทยาของพื้นที่ทำการขุดเจาะบ่อนบาดาลนั้นเป็นชั้นหินที่แข็ง และมีเกลือ นอกจากนี้ลักษณะน้ำใต้ดินจะมีความลึกและตื้นไม่เท่ากัน บางแห่งมีปริมาณน้ำที่น้อย ไม่เพียงพอต่อการนำมาบริโภคและใช้ในการเกษตร สำหรับเครื่องขุดเจาะน้ำบาดาลนั้นก็เป็นเครื่องขุดเจาะขนาดเล็กมาก มีอัตรากำลังแรงบิดที่ต่ำ คือมีขนาดเครื่องยนต์เพียง 4.5 แรงม้าเท่านั้น จึงไม่สามารถเจาะผ่านชั้นหินแข็งได้ รวมทั้งหัวเจาะก็มีขนาดเล็กด้วย ดังนั้นจึงเป็นปัญหาหลักของการดำเนินงานที่ไม่สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายได้

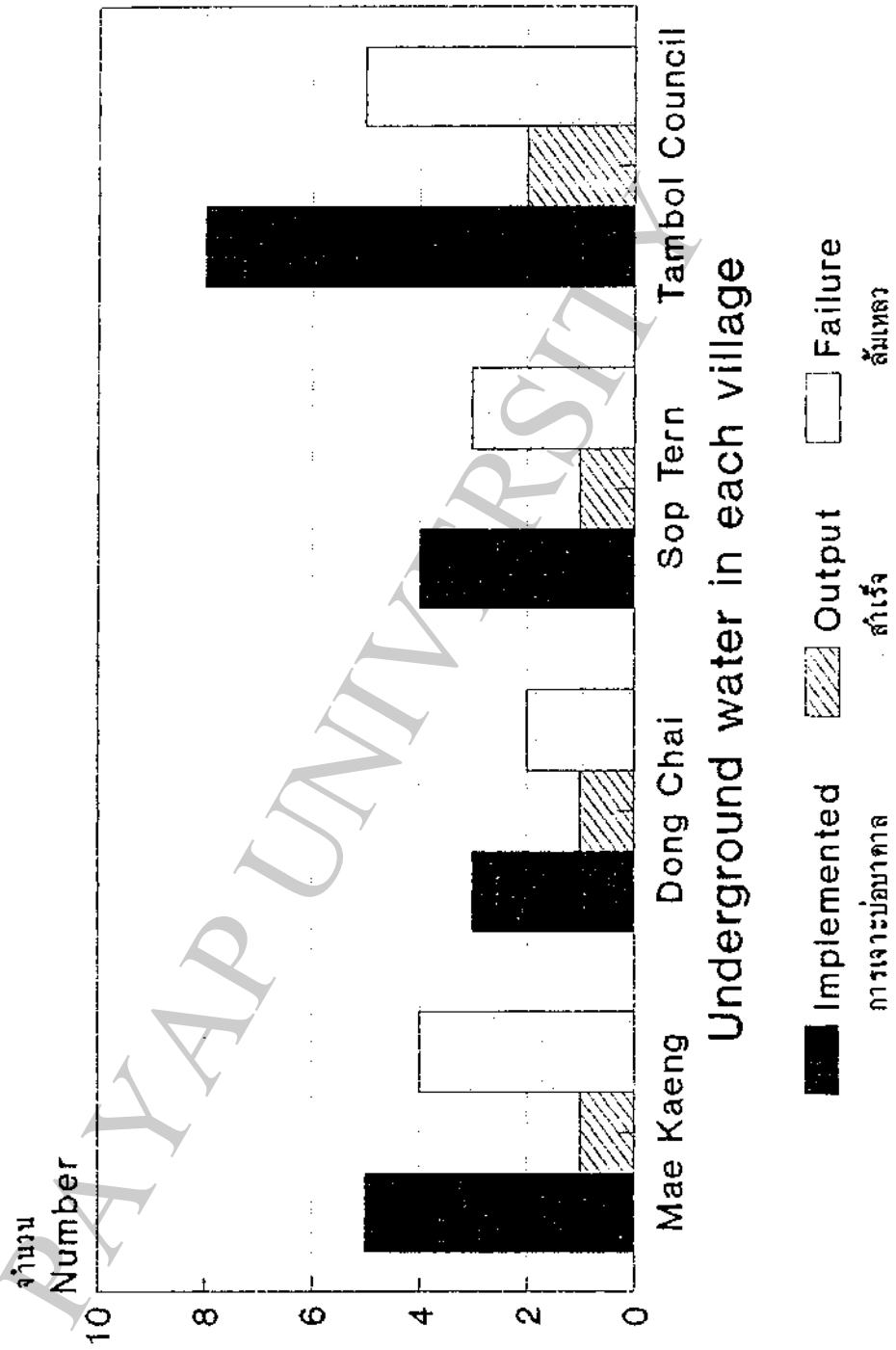
ข้อมูลจากแผนภูมิที่ 7 อันเป็นข้อมูลของปี 2532 แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมเจาะบ่อนบาดาล มีอัตราส่วนของความล้มเหลวมากกว่าความสำเร็จ (Output) กล่าวคือบ้านแม่แก้ง และบ้านนาบ้านไร่ มีเป้าหมายในการขุดเจาะ 10 บ่อ แต่สำเร็จเพียง 2 บ่อ ล้มเหลว 8 บ่อ บ้านดงชัย มีเป้าหมายในการขุดเจาะ 2 บ่อ ได้ผลสำเร็จ 1 บ่อ ล้มเหลว 1 บ่อ บ้านสบเตินตั้งเป้าหมาย 6 บ่อ แต่สำเร็จเพียง 3 บ่อ ล้มเหลว 3 บ่อ ส่วนบ้านแม่ถอดนั้นตั้งเป้าหมาย 4 บ่อ แต่ล้มเหลวทั้งหมด

อย่างไรก็ตามเมื่อติดตามการใช้ประโยชน์จากบ่อนบาดาลที่ขุดได้นั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ แต่ก็ยังมีบ่อนบาดาลบางบ่อได้เกิดการชำรุดเสียหายแล้ว และยังไม่มีการแก้ไขในระหว่างที่ทำการประเมินผล

กิจกรรมการปรับปรุงเมืองฝายได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ?

การประเมินผลกิจกรรมการปรับปรุงเมืองฝายนั้น ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามพบว่ากิจกรรมนี้ได้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานของโครงการฯ ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการปรับปรุงเมืองฝาย จากการใช้ไม่ธรรมดาเป็นการเสริมด้วยกระสอบทราย ซึ่งเป็นวิธีการที่เสริมให้เมืองฝายมีความแข็งแรงมากขึ้น นอกจากนี้กิจกรรมนี้ยังได้มีการปรับปรุงลำเหมืองดินให้เป็นลำเหมืองคอนกรีต (ตาดลำเหมือง) วิธีการดังกล่าวได้บังคับให้ปริมาณการไหลของน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการเพิ่มประสิทธิผลของการใช้น้ำได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งสามารถลดอัตราการชะล้างพังทลายในลำเหมืองดินได้ด้วย

Underground Water Development 1990

Source: Moug Thern Indigenous Project

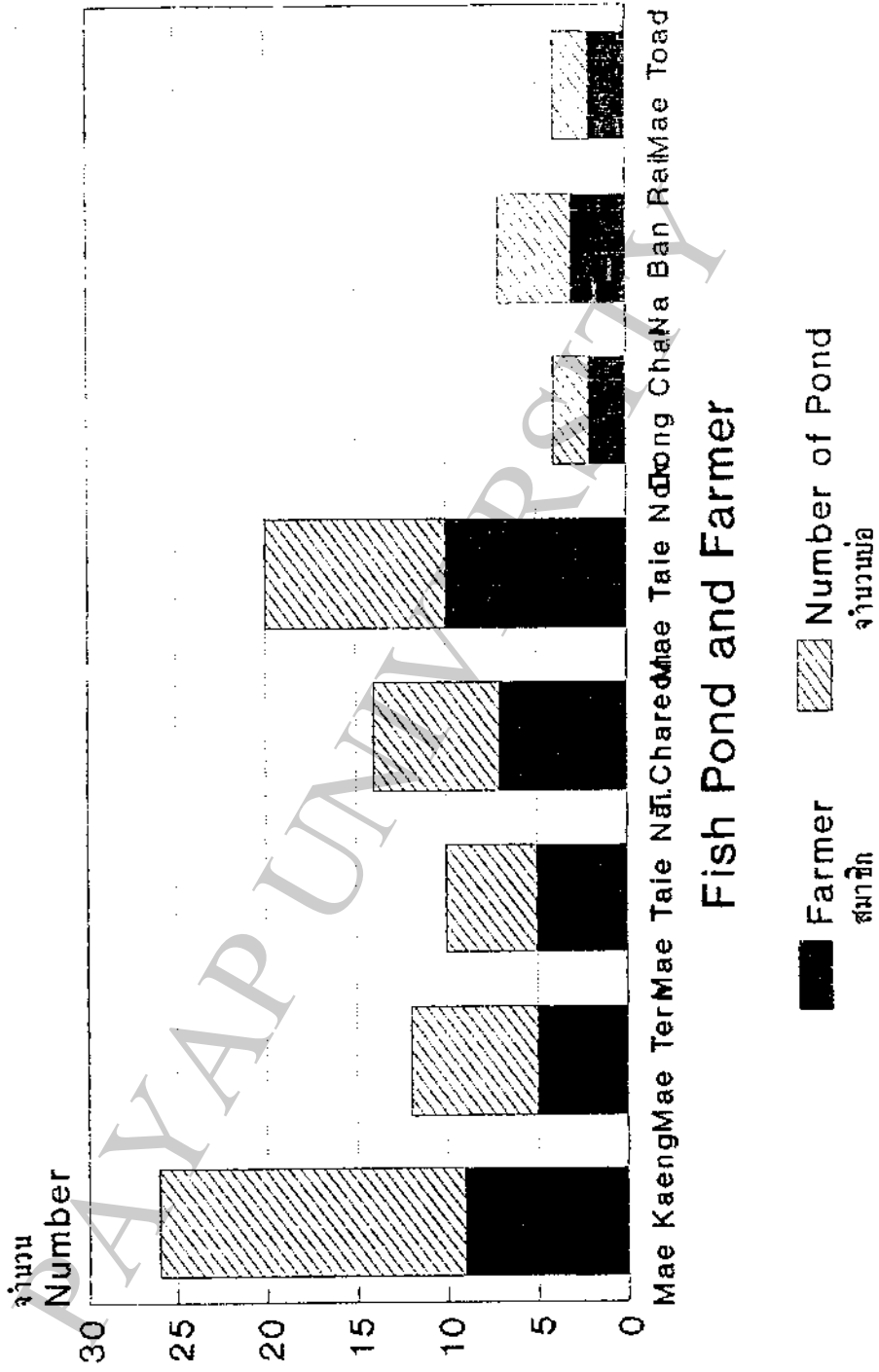
3.4 การส่งเสริมการเลี้ยงปลา

กิจกรรมส่งเสริมการเลี้ยงปลาเป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเพิ่มแหล่งอาหารโปรตีนให้กับชุมชนและเพิ่มรายได้ให้สมาชิกของโครงการฯ รวมทั้งเพื่อเป็นรากฐานของการทำการเกษตรผสมผสาน สำหรับการดำเนินงานนี้ โครงการฯ ได้เห็นการเลี้ยงปลาในนาข้าว ไร่ไม่ดิน และบ่อซีเมนต์ ข้อมูลที่ได้รับจากโครงการฯ และแผนภูมิที่ 8 ที่สัดส่วนของบ่อปลาและเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมการเลี้ยงปลาเป็นกิจกรรมที่เกษตรกรได้ให้ความสนใจมากที่สุดกิจกรรมหนึ่ง กล่าวคือในพื้นที่ของโครงการฯ มีบ่อปลาทั้งหมด 54 บ่อ แยกเป็นบ่อดิน 33 บ่อ บ่อซีเมนต์ 6 บ่อ และบ่อปลาในนาข้าวอีก 15 บ่อ โดยสัดส่วนของบ่อปลาจะปรากฏอยู่ที่บ้านแม่แก่งมากที่สุดถึง 17 บ่อ รองลงมาคือบ้านแม่เตี้ยนอก 10 บ่อ เมื่อพิจารณาต่อไปถึงจำนวนลูกปลาที่ปล่อยไว้ในแต่ละหมู่บ้าน ตามแผนภูมิที่ 9 นั้น จะเห็นได้ว่ารองลงมาคือบ้านแม่เตี้ยมี 8,600 ตัว บ้านแม่เตี้ยนอกมี 6,700 ตัว บ้านนาบ้านไร่มี 6,500 ตัว บ้านทุ่งเจริญมี 5,300 ตัว บ้านแม่เตี้ยในมี 4,100 ตัว บ้านดงชัยมี 3,700 ตัว และที่น้อยที่สุดคือบ้านแม่ถดมี 2,200 ตัว

กิจกรรมการส่งเสริมการเลี้ยงปลา ได้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเพิ่มแหล่งอาหารโปรตีนให้กับชุมชน และเพิ่มรายได้ให้สมาชิก รวมทั้งเป็นรากฐานของการทำการเกษตรผสมผสาน หรือไม่ ?

การติดตามประเมินผลในภาคสนามพบว่ากิจกรรมการเลี้ยงปลาได้ประสบผลสำเร็จพอสมควรในด้านการเพิ่มอาหารโปรตีนให้กับชาวบ้าน รวมทั้งเพิ่มรายได้และเป็นรากฐานของการทำเกษตรผสมผสาน แต่อย่างไรก็ดีปัญหาที่คาดไม่ถึงและทำให้เป้าหมายของกิจกรรมนี้ลดลงก็คือสภาวะภัยธรรมชาติที่มีปริมาณน้ำฝนตกลงมามากเกินความต้องการ จนทำให้บ่อเลี้ยงปลาของชาวบ้านในหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านแม่เตี้ย บ้านทุ่งเจริญ ต้องถูกน้ำพัดพาเอาปลาที่ปล่อยไว้ทำให้ปริมาณปลาที่ปล่อยไว้หายไปจำนวนหนึ่ง สำหรับปลาที่โครงการฯ ได้นำมาให้ชาวบ้านเลี้ยง ได้แก่ ปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาช่อน ปลาหมอสี ปลาไน นั้นเป็นปลาที่มีความเหมาะสมกับสภาวะภูมิประเทศเนื่องจาก เป็นปลาที่กินพืชเป็นอาหาร เลยทำให้ปัญหาการหาอาหารให้ปลาหมดไป

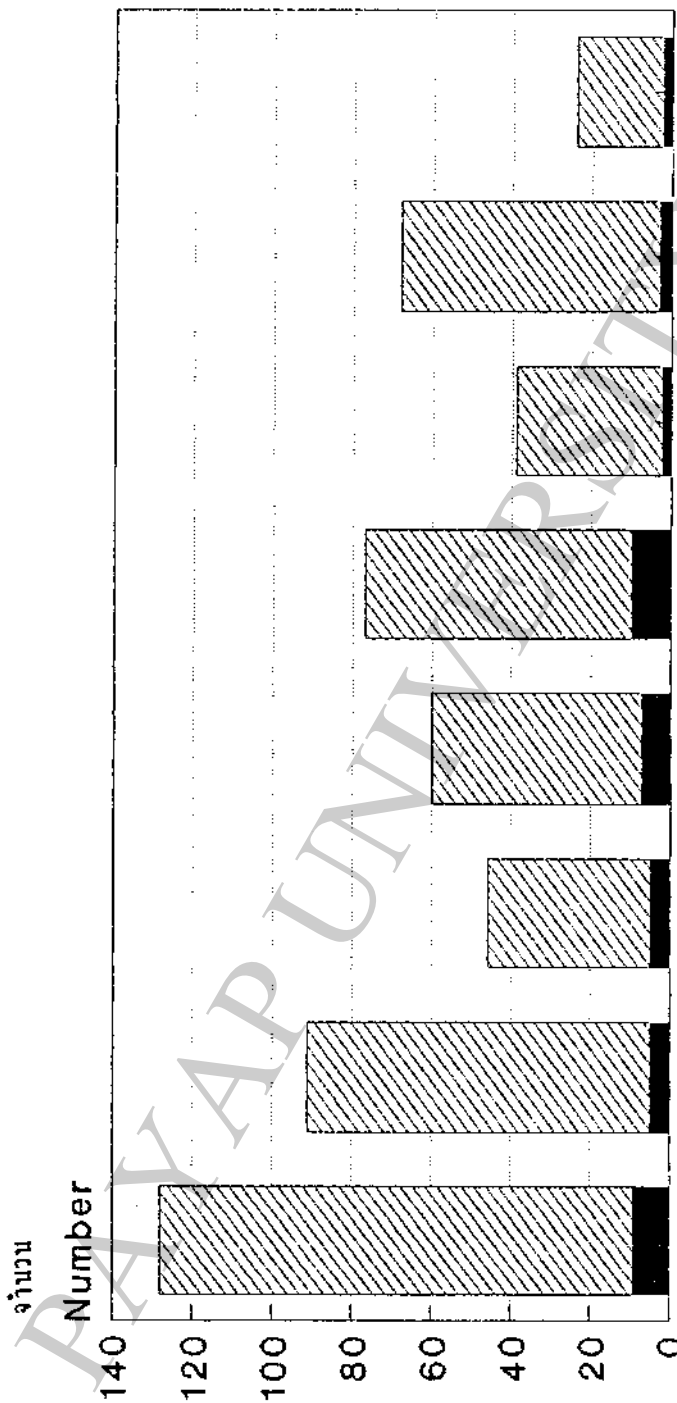
Fish Raising Programs 1990

Fish Pond and Farmer

Source: Moug Thern Indigenous Project

Fish Raising and Farmer 1990

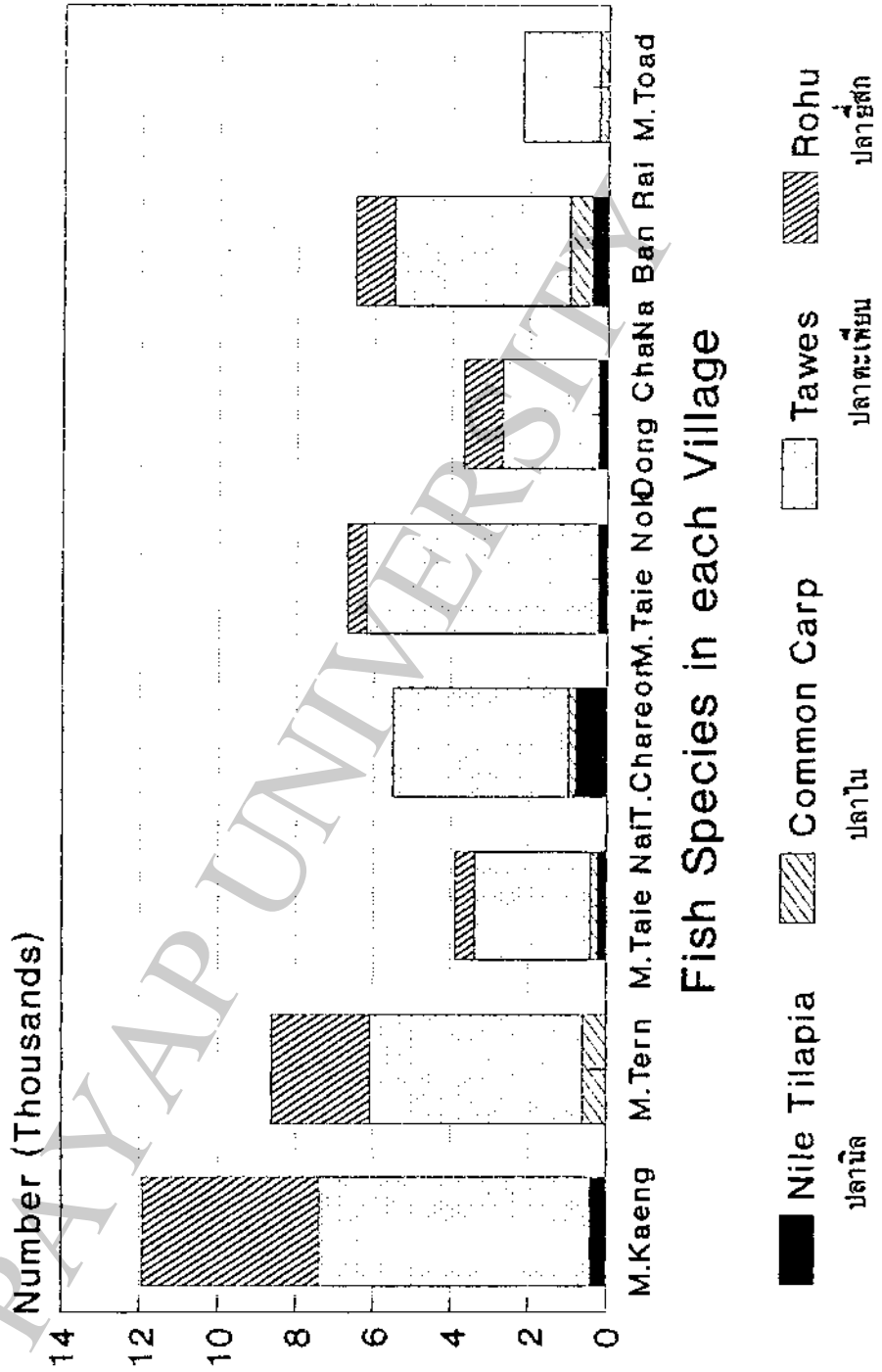

Farmer and Fish Raising in each Village

Farmer (จำนวนผู้เลี้ยงปลา)
 Number of Fish ('00) (จำนวนลูกปลา)

Source: Moug Thern Indigenous Project

Fish Species 1990

Fish Species in each Village

Source: Moug Thern Indigenous Project

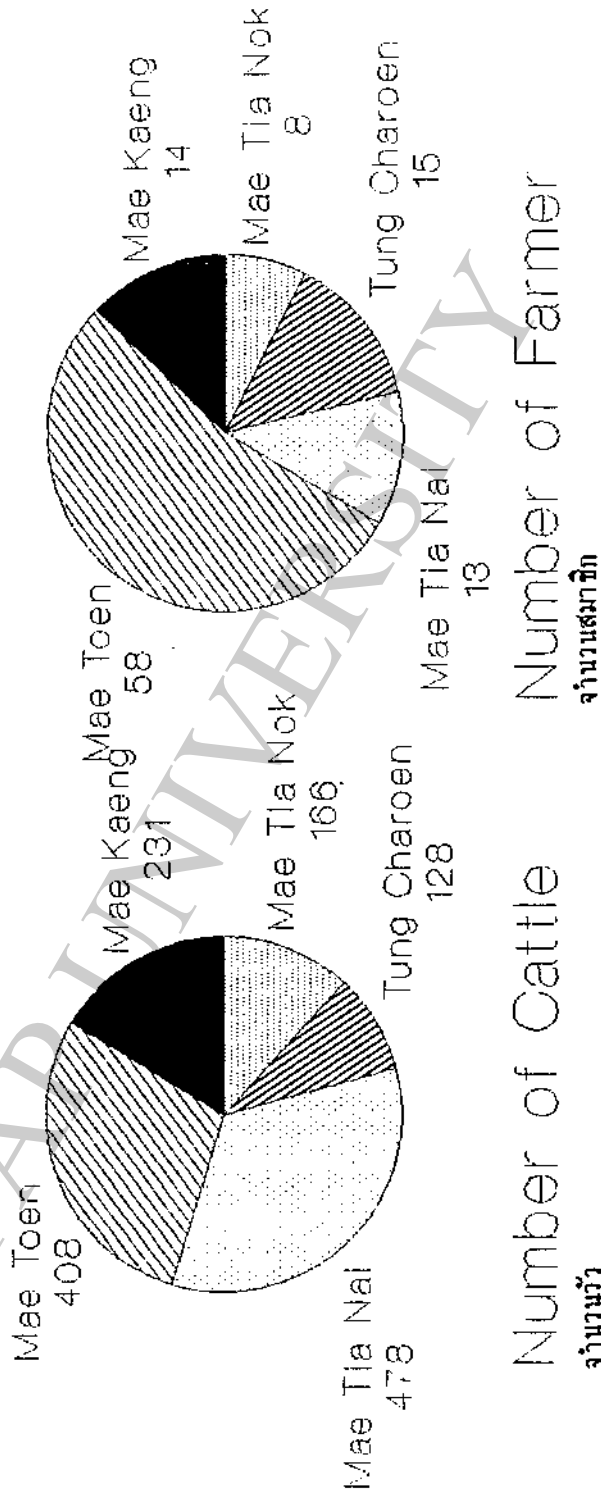
3.5 กิจกรรมการปรับปรุงพันธุ์สัตว์

กิจกรรมนี้ได้เริ่มอย่างจริงจังเมื่อต้นปี 2534 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันโรคระบาดและโรคติดต่อของสัตว์ รวมทั้งเพื่อให้อาชีพการเลี้ยงวัวมีหลักประกัน ในระยะเริ่มแรกทางโครงการได้จัดตั้งกองทุนยาให้ทุกหมู่บ้าน จัดการเรื่องสุขภาพสัตว์ อบรมอาสาสมัครปศุสัตว์ โดยประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือปศุสัตว์อำเภอ ข้อมูลจากแผนภูมิที่ 11 แสดงสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมและจำนวนวัวของกลุ่มสมาชิก ซึ่งปรากฏว่าบ้านแม่เตี้นมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกับกิจกรรมนี้มากที่สุด คือ 58 คน ส่วนจำนวนวัวมากที่สุดนั้นจะพบที่บ้านแม่เตี้นะโย ก็มีจำนวน 478 ตัว ส่วนบ้านทุ่งเจริญมีจำนวนวัวน้อยที่สุดเพียง 128 ตัว

กิจกรรมการปรับปรุงพันธุ์สัตว์มีแนวโน้มที่จะบรรลุวัตถุประสงค์และ เป้าหมายหรือไม่?

เนื่องจากกิจกรรมการปรับปรุงพันธุ์สัตว์เพิ่งจะ เริ่มต้นดำเนินการต้นปี 2534 การบรรลุเป้าหมายยังไม่สามารถประเมินออกมาเป็นความสำเร็จได้ แต่จากการประเมินผลตามหมู่บ้านต่างๆ ของพื้นที่ของโครงการฯ มีข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของกิจกรรมที่จะบรรลุเป้าหมายได้เร็วกว่ากิจกรรมอื่น ทั้งนี้เนื่องมาจากเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีพื้นฐานของการเลี้ยงสัตว์อยู่แล้ว ดังนั้นจึงเป็นที่คาดว่าหากได้มีการส่งเสริมอย่างถูกวิธีและมีการติดตามอย่างใกล้ชิด น่าจะเป็นกิจกรรมที่ให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรได้มากกว่ากิจกรรมอื่น ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาตัวดัชนีมีการบริโภคในหลายๆ ส่วนของประเทศแล้วพบว่ารายได้เฉลี่ยต่อประชากรสูงขึ้น และค่าของความยืดหยุ่นของอุปสรรคต่อการบริโภคเนื้อสัตว์มีค่าสูงขึ้นเช่นกัน ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรได้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปริมาณความต้องการบริโภคเนื้อสัตว์ในอนาคตจะต้องสูงขึ้นอย่างแน่นอน

Cattle Raising Villages 1991

3.6 กิจกรรมการปลูกไม้ผลถาวร

กิจกรรมนี้โครงการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อยับยั้งการทำไร่เลื่อนลอย อนุรักษ์ป่า และให้มีพืชยืนต้นทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน โครงการฯ ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกไม้ยืนต้นประเภทมะม่วง ลำไย มะขามหวาน ส้มเขียวหวาน น้อยหน่า ส้มเกลี้ยง ส้มโอ โดยการสนับสนุนดังกล่าว โครงการฯ ได้เน้นในรูปของกองทุนไม้ผลให้เกษตรกรบริหารและเรียกเก็บเงินชำระไม้ผลตนเอง เพื่อจะใช้เป็นกองทุนสำหรับปีต่อไป

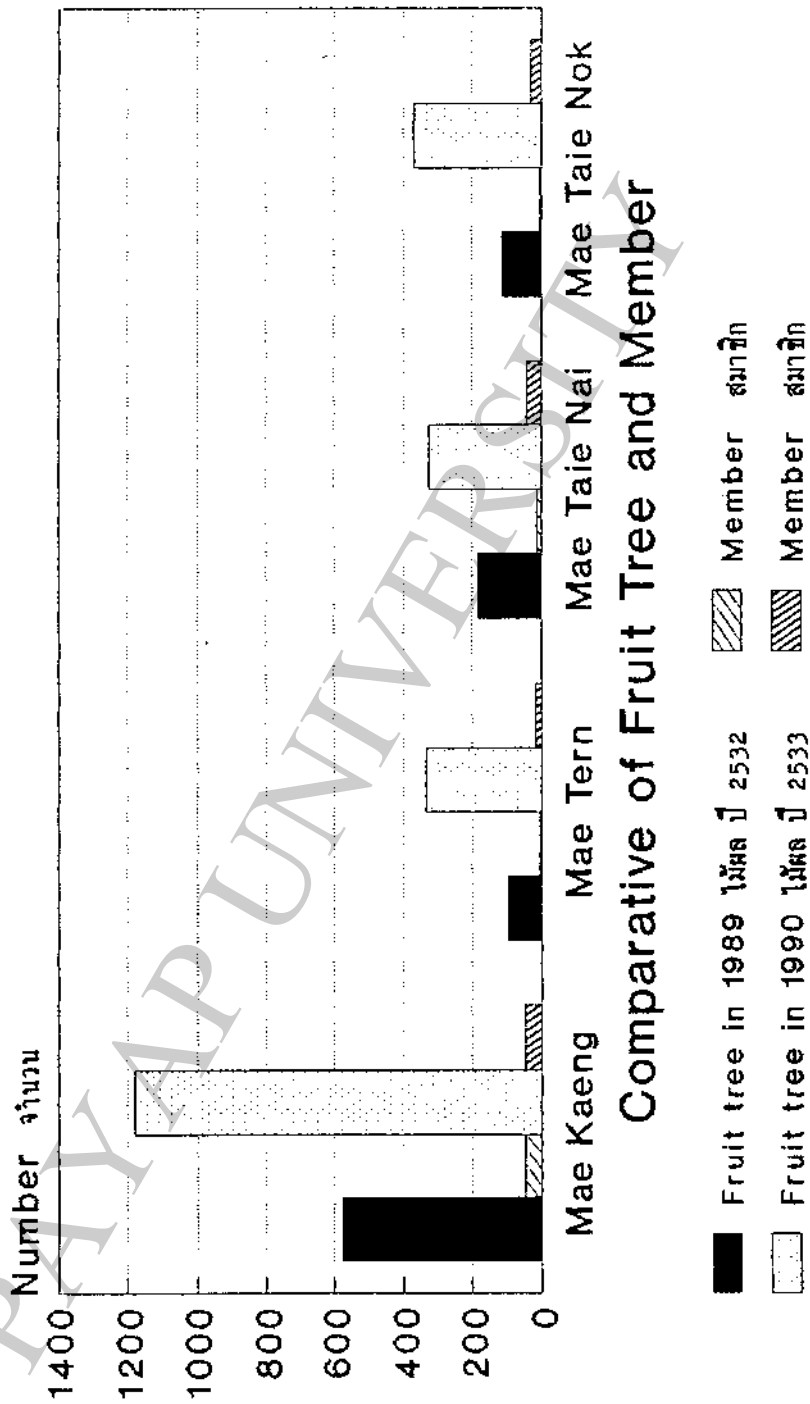
กิจกรรมการปลูกไม้ผลถาวร ได้บรรลุเป้าหมายของโครงการฯ หรือไม่?

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของโครงการฯ โดยการเปรียบเทียบกิจกรรมการปลูกไม้ผลถาวร ระหว่างปี 2532 และปี 2533 ในแผนภูมิที่ 12 แสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิกในกิจกรรมนี้ และมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนไม้ผลอีกด้วย สัดส่วนของการเพิ่มดังกล่าวจะปรากฏในทุกหมู่บ้านซึ่งพอจะกล่าวได้ว่ากิจกรรมนี้บรรลุเป้าหมายเชิงปริมาณ สำหรับข้อมูลในแผนภูมิที่ 12 นั้นเปรียบเทียบเฉพาะ 4 หมู่บ้านคือ บ้านแม่แก่ง บ้านแม่เต็น บ้านแม่เตี๊ยะใน และบ้านแม่เตี๊ยะนอก ทั้งนี้เนื่องจากฐานข้อมูลที่ได้รับมีความสมบูรณ์เพียง 4 หมู่บ้านเท่านั้น อย่างไรก็ตาม จากการติดตามงานภาคสนามยังไม่สามารถชี้ชัดออกมาได้ว่าปัจจุบันมีไม้ผลเหลืออยู่จำนวนเท่าไร จากยอดที่ปลูกจริง (ซึ่งจะต้องใช้วิธีการรายงานโดยนับต้นจากเกษตรกร) แต่ก็มีเกษตรกรบางราย ได้แสดงความเห็นว่ามีอัตราส่วนของไม้ผลที่อยู่รอดมีมากกว่าอัตรา ไม้ผลที่ตาย

กิจกรรมการปลูกไม้ผลถาวร ได้มีส่วนยับยั้งการทำไร่เลื่อนลอยหรือไม่?

จากการเข้าไปดูบริเวณที่ปลูกไม้ผลของเกษตรกรบางราย ได้พบว่า ไม้ผลยืนต้นเป็นพืชที่มีความแตกต่างจากพืชชนิดอื่นๆ และด้วยเหตุที่ไม้ผลยืนต้นต้องอาศัยระยะเวลาหลายปี ซึ่งจะให้ผลผลิต ดังนั้นจึงเป็นการยากต่อการประเมินผลกระทบและวิเคราะห์ถึงความสำเร็จของโครงการฯ ในกิจกรรมนี้ และยัง ไม่สามารถยืนยันได้ว่ากิจกรรมนี้มีส่วนยับยั้งหรือชะลอการทำไร่เลื่อนลอยได้หรือไม่

Fruit Tree in Project Area Comparative of 1989 and 1990

Source: Moug Thern Indigenous Project

3.7 กิจกรรมการปรับปรุงดินแบบอินทรีย์

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้เป็นการป้องกันความเสื่อมโทรมของที่ดินทำการเกษตร โดยลดการใช้ปุ๋ยเคมีในการปลูกพืชและเสริมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ การดำเนินงานของกิจกรรมนี้โครงการได้เน้นหนักใน 3 ด้าน คือ การทำปุ๋ยพืชสด การปลูกพืชตามแนวระดับ และ การทำปุ๋ยหมัก

การประเมินผลพบว่าการทำปุ๋ยสดนี้โครงการได้แนะนำให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกปลูกถั่วเขียวเป็นพืชคลุมดิน โดยมีหลักการว่าการปลูกนั้นต้องปลูกต้นฤดูฝน โดยไถพื้นที่นาตามจำนวนที่ต้องการเสร็จแล้วหว่านเมล็ดถั่วเขียวลงในพื้นที่ ถั่วเขียวเป็นพืชที่ให้ไนโตรเจนสูงเมื่อถั่วเขียวอายุได้ 1 เดือน จึงไถกลบแปลงถั่วเขียวอีกครั้งหนึ่ง เมื่อไถกลบถั่วเขียวไว้ในดินต้นถั่วเขียวจะเน่าเปื่อยเกิดการซึมซับของไนโตรเจนในดิน เมื่อถึงฤดูการเพาะปลูกแปลงดังกล่าวก็จะมีธาตุอาหารที่สมบูรณ์

ส่วนการปลูกพืชตามแนวระดับนั้นพบว่าโครงการฯ ได้ตระหนักถึงการพังทลายของหน้าดินในที่ลาดชันต้องการมีการอนุรักษ์อย่างถูกต้อง รวมทั้งเป็นการรักษาความชุ่มชื้นในดิน และยังสามารถปลูกพืชไร่ได้เป็นอย่างดี เป็นการลดแรงงานการบุกเบิกป่าใหม่ สามารถทำการเกษตรบนที่ดินเดิมต่อไป โครงการฯ ให้การสนับสนุนด้านเมล็ดมะเขေး และ เมล็ดกระถินแก่สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการฯ

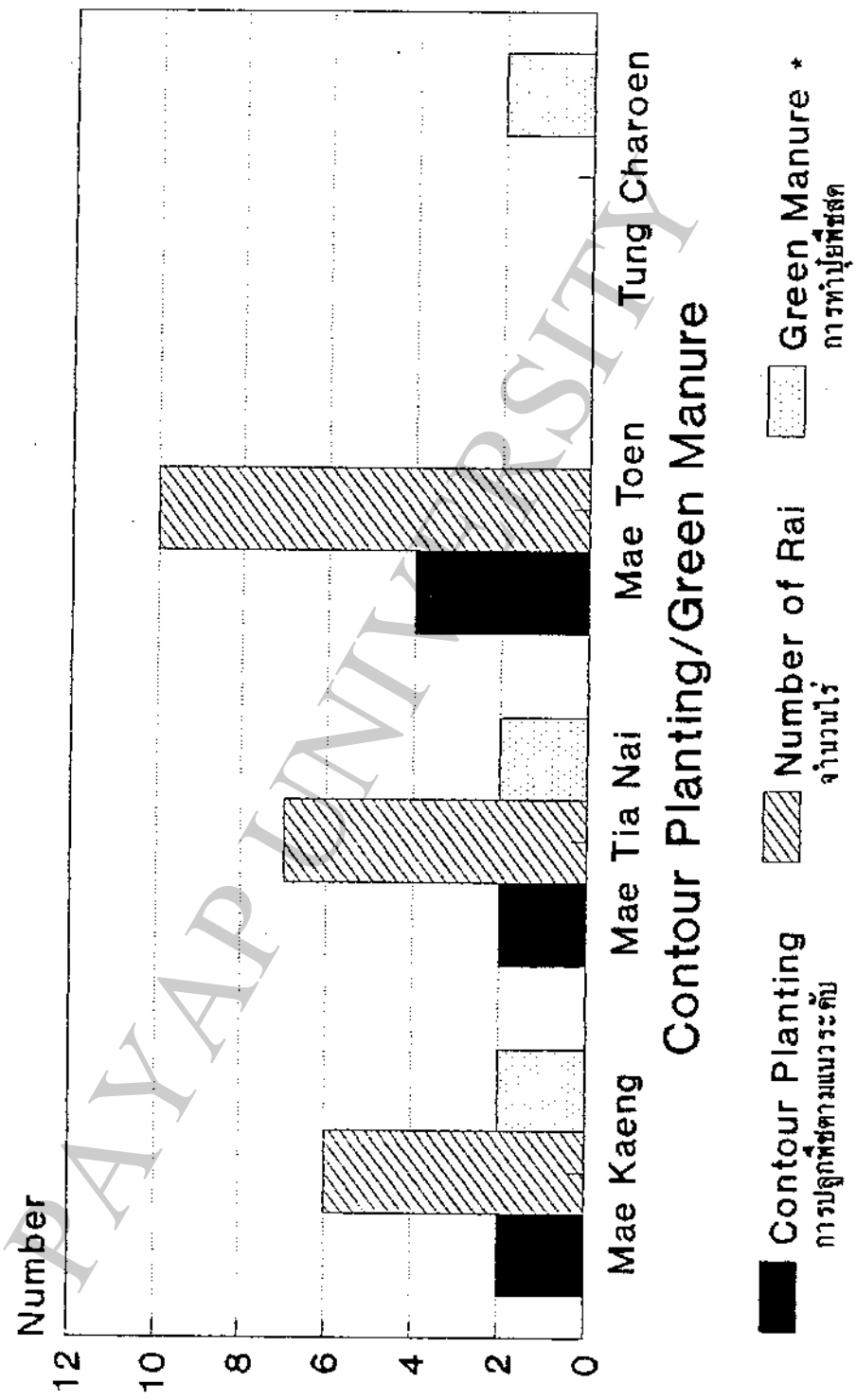
สำหรับกิจกรรมการทำปุ๋ยหมักซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะสามารถทำให้พื้นที่ทำการเกษตรรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินเอาไว้ได้นาน เพราะสามารถรักษาความชื้นของดินเอาไว้ได้ ทำให้ดินอ่อนนุ่มมีรูอากาศที่พืชต้องการอย่างเหมาะสม เป็นผลให้พืชเจริญเติบโตแบบธรรมชาติ ทนทานต่อความร้อนจากแสงอาทิตย์ ซึ่งแตกต่างจากการใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งโครงการฯ ได้เข้ามาสาธิตให้ดูถึงวิธีการขั้นตอนต่าง ๆ ไม่ยากนัก

กิจกรรมการปรับปรุงดินแบบอินทรีย์ได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการป้องกัน
ความเสื่อมโทรมของดิน หรือไม่?

ข้อมูลจากแผนภูมิที่ 13 แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อกิจกรรมดังกล่าวซึ่งจะพบว่ามีเพียง 4 หมู่บ้านเท่านั้นที่เข้าร่วมกิจกรรม คือ บ้านแม่แก่ง บ้านแม่เตี้ยะใน บ้านแม่เต็น และบ้านทุ่งเจริญ ข้อมูลปี 2533 แสดงถึงจำนวนเกษตรกรที่มีเพียง 15 รายเท่านั้นที่เข้าร่วมกับกิจกรรมนี้

จากภาพรวมของการประเมินผลในกิจกรรมนี้ ผมจะกล่าวได้ว่ากิจกรรมนี้ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่เกษตรกรได้ให้การเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ค่อนข้างน้อยมากเมื่อเทียบกับกิจกรรมอื่นๆ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากเกษตรกรยังไม่ค่อยเห็นความจำเป็นมากนักที่จะทำปุ๋ยสดหรือปลูกพืชตามแนวระดับและแม้แต่จะทำปุ๋ยหมัก นอกจากนี้กิจกรรมก็มีลักษณะของการทดลองมากกว่าการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง รวมทั้งกิจกรรมดังกล่าวยังเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยระยะเวลาเป็นเครื่องชี้วัดให้เกษตรกรได้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเพิ่มขึ้นของความอุดมสมบูรณ์ของดิน และการลดลงของการชะล้างพังทลายของดิน เป็นผลสืบเนื่องและ/หรือเป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมการปรับปรุงดินแบบอินทรีย์หรือไม่

Adding Soil Inoculant 1990

Source: Moug Thern Indigenous Project
* No data in Rai

3.8 การบริหาร โครงการในระดับสนาม

การประเมินผลการบริหาร โครงการในระดับสนามพบว่าการบริหารและการดำเนินงานโครงการในระดับสนามมีกระบวนการบริหารค่อนข้างคล่องตัว และไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบการบริหารมากนัก กล่าวคือ จะมีเจ้าหน้าที่ ประจำรวม 4 คน ประกอบด้วย

1. ผู้ประสานงาน

มีหน้าที่ดูแลการบริหารงานบุคคลในระดับสนาม มีอำนาจในการดำเนินงาน คล้ายดังผู้จัดการของมูลนิธิฯในระดับสนามสามารถตัดสินใจทำการใดๆ ได้ โดยไม่ต้องต่อนโยบาย และระเบียบของมูลนิธิฯ และอนุมัติเงินดำเนินงานได้ในวงเงินไม่เกิน 5,000 บาท ผู้ประสานงานได้บริหารงานโดยยึดถือแผนแม่บท 3 ปี และร่วมกับเจ้าหน้าที่ของโครงการในการวางแผนที่เป็นรูปธรรมในช่วงทุก 3 เดือน และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้

สำหรับแผน 3 เดือนที่จัดทำขึ้น ได้มีการเสนอต่อคณะกรรมการมูลนิธิฯ เพื่อพิจารณาความสอดคล้องกับแผนแม่บทเมื่อคณะกรรมการมีมติอนุมัติในระดับสนามก็จะดำเนินการตามแผนนั้น ๆ

2. เจ้าหน้าที่เกษตร และอาสาสมัครนักรการเกษตร

มีหน้าที่ดำเนินงานโครงการตามแผนที่วางไว้เป็นผู้ที่ต้องทำงานกับชาวบ้าน และมีความรู้ด้านการเกษตร รวมทั้งเทคนิคที่จำเป็น

3. เจ้าหน้าที่ธุรการ

มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านธุรการทั่วไปของสำนักงาน และการทำบัญชีของโครงการ

ผังการบริหารงาน

ปัญหาการบริหารงาน

ในระยะเริ่มต้น โครงการปัญหาที่ประสบคือการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลทั้งในระดับโครงการและระดับมูลนิธิ ซึ่งทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่องกัน เจ้าหน้าที่ผู้มาใหม่ต้องมาเริ่มต้นศึกษางานใหม่ ทำให้ต้องใช้ระยะเวลาหนึ่งในการศึกษางาน และวางแผนการให้เบิกระบบไปข้างหน้าต่อไป ในส่วนของโครงสร้างการบริหารงานที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นไม่มีปัญหาแต่ประการใด แต่มีปัญหาในด้านคุณภาพของการทำงานเช่นเจ้าหน้าที่เกษตร มีความรู้และความชำนาญในด้านเกษตร แต่อาจยังขาดความสามารถในการจูงใจชาวบ้าน ทำให้ผู้ประสานงานนอกจากจะต้องบริหารโครงการแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ช่วยงานด้านชุมชนเป็นอย่างมากด้วย ดังนั้นบุคลากรเพียง 4 คนที่มีอยู่จึงยังไม่พอเพียง สมควรที่จะเพิ่มอีก 1 ตำแหน่ง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายกิจการชุมชน ให้มีหน้าที่ศึกษาชุมชนและประสานงานระหว่างชุมชนกับโครงการ และช่างเทคนิคเพื่อให้งานของโครงการฯ เป็นไปตามเป้าหมาย และโดยราบรื่น ตลอดจนได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

3.9 การประสานงาน

การดำเนินงานของโครงการฯ ได้ยึดหลักการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน นับแต่เริ่มโครงการเป็นต้นมา ทั้งนี้ตามแนวความคิดว่าทำอย่างไรจึงจะหาปัจจัยที่เป็นคุณที่เอื้อประโยชน์ต่อการทำงานในทุกรูปแบบ จากแนวคิดนี้เองจึงทำให้เกิดการทำงานที่เอื้อประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย คือทั้งฝ่ายรัฐและเอกชน และประชาชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์แท้จริงในที่สุด

- การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ

โครงการได้ประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ อาทิจังหวัดใหญ่ เกษตรตำบล ปศุสัตว์ตำบล ปศุสัตว์อำเภอ เกษตรอำเภอ ปลัดอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และนายอำเภอ เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทั้งในและนอกพื้นที่ อาทิ ชลประทานอำเภอเถิน ศูนย์การศึกษาเอกโรงเรียนภาคเหนืออำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยประสานงานในเรื่องต่างๆ เช่น การขอใช้สถานที่เพื่อฝึกอบรมเกษตรกร การเยี่ยมชมกิจกรรมการดำเนินงาน การเชิญเจ้าหน้าที่รัฐเป็นวิทยากรฝึกอบรม การเข้าร่วมในการสัมมนาต่างๆ การรายงานการดำเนินงานของโครงการต่ออำเภอ เป็นต้น

ผลจากการประสานงานเป็นอย่างดีกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ทำให้โครงการเป็นที่ยอมรับและได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานใน กรอ. อำเภอเถิน ซึ่งทำให้โครงการและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้รับรู้การทำงาน มีการร่วมมือกัน และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันยิ่งขึ้น ในอนาคตโครงการมีแนวความคิดที่จะเชิญหน่วยงานภาครัฐร่วมเป็นกรรมการบริหารของโครงการด้วย

- การประสานงานกับหน่วยงานภาค เอกชน

นอกจากการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐแล้ว โครงการยังมีการประสานงาน และร่วมมือกับหน่วยงานภาคเอกชนเช่นเดียวกัน อาทิ ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ โครงการศึกษา วัฒนธรรม และพัฒนาชาวเขา บ้านรวมใจ มูลนิธิพัฒนาอีสาน หน่วยอาสาสมัครแคนาดา (CUSO) และมหาวิทยาลัย เป็นต้น โดยประสานงานในเรื่องต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมประชุม การรับเชิญเป็นวิทยากร การขอความช่วยเหลือในการรุดบ่อเลี้ยงปลา การขอคำแนะนำแหล่ง พันธุ์ไม้พื้นเมือง ซึ่งใช้เป็นยาสมุนไพรและยาปราบศัตรูพืช ในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ภาคเอกชนนี้ บางครั้งโครงการมีข้อจำกัดอันเกี่ยวกับมูลนิธิ เช่น หน่วยงานภาคเอกชนได้เชิญ เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ แต่มูลนิธิ ไม่มีงบประมาณในการสนับสนุน

กล่าวเชิงภาพรวมกันได้ว่า โครงการฯ ได้มีความพยายามเป็นอย่างดีที่จะประสาน งานและร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยแสวงหาจุดร่วมที่จะสามารถประสานงาน และร่วมมือกันได้ ทั้งนี้ยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งเป็นแนวคิดและกลยุทธ์ที่ทำให้ เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่า และทำให้การดำเนินงานโครงการ ได้รับความสำเร็จด้วยดี